

Załącznik nr 2 do RPW

**Przewodnik kwalifikowalności wydatków dla 2
priorytetu
działanie 2.4 Badawcza Infrastruktura Nowoczesnej
Gospodarki
program Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej
Gospodarki**

FENG.02.04-IP.04-002/24

06.03.2024 r.

+48 22 570 14 00 +48 22 825 33 19 @ opi@opi.org.pl al. Niepodległości 188B, 00-608 Warsaw

Numer KRS: 0000127372, Sąd Rejonowy dla m. st. Warszawy w Warszawie XVI Wydział Gospodarczy KRS,
REGON: 006746090 | NIP: 525-000-91-40

Spis treści

1. Ogólne zasady kwalifikowalności wydatków w projekcie.....	3
1.1 Zasady kwalifikowalności wydatków w ramach pomocy publicznej, pomocy de minimis, dofinansowania nie stanowiącego pomocy publicznej.....	3
1.2 Zasady kwalifikowalności podatku VAT.....	5
2. Wkład własny	5
3. Wydatki kwalifikowalne.....	8
3.1 Pomoc publiczna.....	8
3.2 Limity wydatków kwalifikowalnych oraz limity dofinansowania	8
3.3 Kategorie wydatków kwalifikowalnych.....	9
3.3.1 Koszty aparatury naukowo-badawczej (środki trwałe/dostawy)	9
3.3.2 Koszty aparatury naukowo-badawczej – wytworzenie (personel projektu, amortyzacja)	9
3.3.3 Koszty wartości niematerialnych i prawnych (wartości niematerialne i prawne).....	12
3.3.4 Koszty wartości niematerialnych i prawnych - wytworzenie (personel projektu, amortyzacja)	12
3.3.5 Koszty nieruchomości, robót budowlanych (nieruchomości, roboty budowlane, nadzór/zarządzanie inwestycją)	15
3.3.6 Usługi zewnętrzne	15
3.3.7 Koszty szkoleniowe uproszczone (koszty wsparcia uczestników projektu)	16
3.3.8 Koszty szkoleniowe rzeczywiste (koszty wsparcia uczestników projektu)	16
3.3.9 Koszty szkoleniowe zagraniczne (koszty wsparcia uczestników projektu).....	17
3.3.10 Koszty pośrednie (rozliczane stawką ryczałtową) (koszty pośrednie).....	17
3.4 Wymagania dotyczące przeprowadzenia wyceny wkładu niepieniężnego (rzecowego)	18

1. Ogólne zasady kwalifikowalności wydatków w projekcie

Pojęcia „wydatki kwalifikowalne” i „koszty kwalifikowalne” są stosowane w Przewodniku zamiennie.

Pod pojęciem „beneficjent” należy rozumieć Członków konsorcjum.

W części gospodarczej projektu wydatki objęte są pomocą publiczną i pomocą de minimis.

W części niegospodarczej projektu finansowanie nie stanowi pomocy publicznej.

Rozpoczęcie przez beneficjenta realizacji projektu przed dniem złożenia lub w dniu złożenia wniosku o dofinansowanie spowoduje, że wszystkie wydatki w ramach projektu staną się niekwalifikowalne.

Za rozpoczęcie realizacji przedsięwzięcia uznaje się dzień rozpoczęcia robót budowlanych związanych z inwestycją lub dzień zaciągnięcia pierwszego prawnie wiążącego zobowiązania do zamówienia urzędzeń lub inne zobowiązanie, które sprawia, że inwestycja staje się nieodwracalna¹, zależnie od tego co nastąpi najpierw. Działań przygotowawczych, w szczególności studiów wykonalności, usług doradczych związanych z przygotowaniem Projektu, w tym analiz przygotowawczych (technicznych, finansowych, ekonomicznych) oraz przygotowania dokumentacji związanej z wyborem wykonawcy, nie uznaje się za rozpoczęcie prac pod warunkiem, że ich koszty nie są objęte pomocą publiczną. Zakupu gruntów ani prac przygotowawczych takich jak uzyskanie zezwoleń nie uznaje się za rozpoczęcie prac.

Dopuszcza się realizację projektu w regionie warszawskim stołecznym, jednakże wydatki związane z częścią projektu zlokalizowaną w regionie warszawskim stołecznym stanowią koszty niekwalifikowalne i nie podlegają dofinansowaniu.

1.1 Zasady kwalifikowalności wydatków w ramach pomocy publicznej, pomocy de minimis, dofinansowania nie stanowiącego pomocy publicznej

Część projektu przeznaczona do wykorzystania gospodarczego i tym samym objęta pomocą publiczną i pomocą de minimis, stanowi nie mniej niż 30% całkowitych kosztów kwalifikowalnych projektu i obejmuje:

- a) udział części kosztów kwalifikowalnych infrastruktury badawczej objętych pomocą publiczną o której mowa w art. 26 Rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznającego niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu (Dz. Urz. UE. L Nr 187 z 26.6.2014, s. 1, z późn. zm.), zwane

¹ Nieodwracalność inwestycji oznacza brak możliwości jednostronnego wycofania się z inwestycji bez poniesienia znacznej szkody. Prace uważa się za rozpoczęte, jeżeli z ekonomicznego punktu widzenia postanowienia umowy powodują trudności z wycofaniem się z realizacji przedsięwzięcia, w szczególności w sytuacji, w której w wyniku wycofania się z inwestycji zostałaby utracona znaczna kwota środków finansowych

„rozporządzeniem Komisji (UE) nr 651/2014, w stosunku do wartości kosztów kwalifikowalnych projektu jest nie mniejszy niż 25%.

- b) koszty objęte pomocą de minimis uregulowaną Rozporządzeniem Komisji (UE) nr 2023/2831 z dnia 13 grudnia 2023 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy de minimis (Dz. Urz. UE. L Nr 295 z 15.12.2023, str. 2831) zwane „rozporządzeniem w sprawie pomocy de minimis.
- c) część kosztów kwalifikowalnych szkoleń objętych pomocą publiczną o której mowa w art. 31 Rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014.

Całościowe koszty szkoleń przewidziane w projekcie są przyporządkowane zarówno do części gospodarczej jak i niegospodarczej projektu;

Działalność gospodarcza i niegospodarcza są wyodrębnione księgowo.

W zakresie infrastruktury badawczej nie dopuszcza się pomocniczej działalności gospodarczej o której mowa w pkt (49) rozporządzeniem Komisji (UE) nr 651/2014;

Lider konsorcjum oraz każdy konsorcjant realizuje zadania w części gospodarczej na realizację których zostaje mu udzielona pomoc publiczna.

Pomoc publiczna i pomoc de minimis

Maksymalne progi wartości dofinansowania i jej intensywności oraz rodzaje wydatków kwalifikowalnych wskazane w Przewodniku wynikają z zasad udzielania pomocy publicznej uregulowanych w rozporządzeniu Komisji (UE) nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznającym niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w stosowaniu art. 107 i 108 Traktatu (Dz. Urz. UE. L Nr 187 z 26.6.2014, s. 1, z późn. zm.), (dalej: **rozporządzenie Komisji (UE) nr 651/2014**) oraz zasad udzielania pomocy *de minimis* uregulowanych w Rozporządzeniu Komisji (UE) nr 2023/2831 z dnia 13 grudnia 2023 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy de minimis (Dz. Urz. UE. L Nr 295 z 15.12.2023, str. 2831), (dalej: **rozporządzenie w sprawie pomocy de minimis**).

Wartość pomocy publicznej w ramach poszczególnych przeznaczeń pomocy udzielonych w projekcie nie może przekroczyć progów wskazanych w art. 4 **rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014** tj.:

- a) Dla pomocy inwestycyjnej na infrastrukturę badawczą (art. 26): 35 mln EUR;
- b) Dla pomocy szkoleniowej (art. 31): 3 mln EUR.

Pomoc de minimis może być udzielona pod warunkiem, że łącznie z inną pomocą de minimis lub pomocą de minimis w rolnictwie i rybołówstwie, otrzymaną w ciągu 3 minionych lat² z różnych źródeł i w różnych formach, nie przekroczy kwoty wskazanej w rozporządzeniu w sprawie pomocy de minimis, która obecnie wynosi 300 000 euro dla jednego przedsiębiorcy. Do celów ustalenia

² 3 minione lata należy rozumieć w ten sposób, że jeśli na przykład pomoc de minimis była udzielona w dniu 5 stycznia 2024 r., uwzględnieniu podlegała pomoc de minimis i pomoc de minimis w rolnictwie lub rybołówstwie udzielona począwszy od dnia 5 stycznia 2021 r.

dopuszczalnego pułapu pomocy de minimis przez jednego przedsiębiorcę rozumie się jedno przedsiębiorstwo, o którym mowa w art. 2 ust. 2 rozporządzenia w sprawie pomocy de minimis. Wnioskowana pomoc de minimis nie może przekroczyć ww. limitów.

Aby ustalić, czy przestrzegane są ww. maksymalne progi pomocy oraz progi maksymalnej intensywności pomocy, należy wziąć pod uwagę **warunki kumulacji** wskazane w art. 8 rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014, tj. przy obliczaniu uwzględnia się całkowitą kwotę pomocy w ramach danego przeznaczenia pomocy **w ramach projektu**.

Na etapie oceny wniosku o dofinansowanie do przeliczenia na EUR wysokości wnioskowanego dofinansowania stosowany jest kurs średni EUR – ogłaszany przez Narodowy Bank Polski – obowiązujący w dniu ogłoszenia naboru.

Do przeliczenia na EUR wysokości udzielonego dofinansowania w ramach poszczególnych przeznaczeń pomocy w projekcie, stosowany jest kurs średni walut obcych – ogłaszany przez Narodowy Bank Polski – obowiązujący w dniu zawarcia umowy o dofinansowanie.

Dofinansowanie nie stanowiące pomocy publicznej w rozumieniu art. 107 ust. 1 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012, str. 47)

Intensywność dofinansowania kosztów kwalifikowalnych części niegospodarczej wynosi maksymalnie 100% kosztów kwalifikowalnych.

1.2 Zasady kwalifikowalności podatku VAT

Podatek VAT stanowi wydatek niekwalifikowalny w projekcie.

2. Wkład własny

Lider konsorcjum i konsorcjanci są zobowiązani do wniesienia wkładu własnego w zadeklarowanej wysokości na pokrycie części kosztów kwalifikowalnych w projekcie.

Wkład własny może zostać również wniesiony przez przedsiębiorcę.

Jeżeli w przedsięwzięciu przewidziano wniesienie wkładu własnego przez przedsiębiorcę w infrastrukturę badawczą objętą pomocą wynikającą z art. 26 Rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014 (pomoc inwestycyjna na infrastrukturę badawczą), wówczas przedsiębiorcy, który wniesie do przedsięwzięcia wkład własny na poziomie minimum 10% wartości kosztów kwalifikowalnych części gospodarczej objętej pomocą publiczną wynikającą z art. 26 Rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014, można przyznać preferencyjny dostęp do infrastruktury badawczej na bardziej korzystnych warunkach.

Wkład własny może być wniesiony wyłącznie w ramach kwalifikowalnych kosztów bezpośrednich projektu dotyczących kosztów inwestycji w rzeczowe aktywa trwałe i wartości niematerialne i prawne oraz kwalifikowalnych kosztów pomocy szkoleniowej.

Udział wkładu własnego Lidera konsorcjum i konsorcjantów w części gospodarczej projektu wynosi minimum 50% wartości kosztów kwalifikowalnych tej części projektu oraz:

- a) w ramach kosztów inwestycji w rzeczowe aktywa trwałe i wartości niematerialne i prawne objętych pomocą publiczną o której mowa w art. 26 rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014 - minimum 50% wartości kosztów kwalifikowalnych tej części przedsięwzięcia;
- b) w ramach kosztów pomocy szkoleniowej objętych pomocą publiczną o której mowa w art. 31 rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014 – minimum 50% wartości kosztów kwalifikowalnych tej części przedsięwzięcia.

Wkład własny do projektu wnoszony jest:

- a) przez wnioskodawcę i konsorcjantów
albo
- b) przez wnioskodawcę i konsorcjantów oraz przedsiębiorcę/przedsiębiorców wnoszących wkład.

Wkład własny może być wkładem pieniężnym lub niepieniężnym.

Wkład własny – wkład beneficjenta do projektu (pieniężny lub niepieniężny), który nie zostanie beneficjentowi przekazany w formie dofinansowania (różnica między kwotą wydatków kwalifikowalnych a kwotą dofinansowania przekazaną beneficjentowi, zgodnie ze stopą dofinansowania dla projektu rozumianą jako % dofinansowania wydatków kwalifikowalnych).

Wkład w formie pieniężnej (rozchód środków finansowych z rachunku lub kasy w trakcie trwania projektu), oznacza środki finansowe wnoszone przez beneficjenta albo lidera konsorcjum oraz pozostałych konsorcjantów, które zostaną przeznaczone na pokrycie wydatków kwalifikowalnych i które nie zostaną beneficjentowi przekazane w formie dofinansowania. Wkład własny w formie pieniężnej nie pochodzi ze środków publicznych, w tym dotacji/subwencji z budżetu państwa i budżetu jednostek samorządu terytorialnego, z wyłączeniem innych przychodów jednostek sektora finansów publicznych, wolnych od pomocy publicznej uzyskiwanych zgodnie z przepisami dla nich właściwymi.

Wkład niepieniężny (rzeczowy) polega na wniesieniu (wykorzystaniu na rzecz projektu) nieruchomości, aparatury naukowo-badawczej, urządzeń, materiałów (surowców) oraz wartości niematerialnych i prawnych. Wniesienie wkładu rzeczowego jest możliwe wyłącznie w ramach kosztów infrastruktury badawczej objętej pomocą wynikającą z art. 26 Rozporządzenia 651/2014 (pomoc inwestycyjna na infrastrukturę badawczą).

Wkład własny niepieniężny może pochodzić:

- 1) ze środków prywatnych np. środków beneficjenta, inwestorów, kredytu komercyjnego, może on zostać wniesiony do projektu tylko gdy nie został on nabyty/wytworzony w ścisłym i udokumentowanym związku z projektem planowanym do realizacji;
- 2) ze środków publicznych do działalności niegospodarczej (tj. w 100% intensywności) tylko w przypadku składników które:
 - a) nie zostały wytworzone/nabyte z środków UE oraz
 - b) zmiana ich przeznaczenia poprzez wykorzystanie do działalności gospodarczej odbędzie się na odpowiednich zasadach tj.:
 - składnik majątku został w pełni zamortyzowany lub
 - nabyty/ wytworzony przed wyrokiem Case T-128/98 Aéroports de Paris z 12.12.2000 r.
- 3) ze środków publicznych w reżimie pomocy publicznej, które:
 - a) nie zostały wytworzone/nabyte z środków UE oraz
 - b) został w pełni zamortyzowany oraz
 - c) nastąpiła zmiana przeznaczenia środka i dany składnik majątku nie został pierwotnie nabyty/wytworzony w ścisłym i udokumentowanym związku z projektem planowanym do realizacji.

Zasady dotyczące wniesienia wkładu niepieniężnego są opisane w Wytycznych dotyczących kwalifikowalności wydatków na lata 2021-2027 w podrozdziale 3.3. Wkład niepieniężny.

3. Wydatki kwalifikowalne

W części gospodarczej i niegospodarczej projektu katalog kosztów kwalifikowalnych jest identyczny.

Na koszty kwalifikowalne projektu składają się:

- 1) Koszty inwestycji w infrastrukturę badawczą (*koszty bezpośrednie*);
- 2) Koszty szkoleń pracowników Beneficjenta (*koszty bezpośrednie*);
- 3) Inne koszty bezpośrednie: wydatki na uzyskanie certyfikatu istotnego z punktu widzenia podniesienia konkurencyjności laboratorium badawczego, koszty promocji projektu (bez kosztów delegacji, które należy rozliczać w ramach kosztów pośrednich rozliczanych stawką ryczałtową);
- 4) Koszty pośrednie rozliczane stawką ryczałtową.

3.1 Pomoc publiczna

Wnioskodawca i konsorcjant może uzyskać wsparcie na podstawie art. 26 rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014 jako pomoc inwestycyjna na infrastrukturę badawczą oraz art. 31 rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014 jako pomoc szkoleniową.

Na podstawie rozporządzenia w sprawie pomocy de minimis wnioskodawca i konsorcjant może otrzymać wsparcie jako pomoc de minimis. W części gospodarczej projektu w ramach pomocy de minimis (do wysokości dostępnego limitu tj. zgodnie z Rozporządzeniem w sprawie pomocy de minimis maksymalnie do kwoty 300 000 EUR) kwalifikowalne są następujące rodzaje kosztów:

- a) inne koszty bezpośrednie: wydatki na uzyskanie certyfikatu istotnego z punktu widzenia podniesienia konkurencyjności laboratorium badawczego, koszty promocji projektu (bez kosztów delegacji, które należy rozliczać w ramach kosztów pośrednich rozliczanych ryczałtową);
- b) koszty pośrednie rozliczane stawką ryczałtową.

W części gospodarczej projektu w ramach pomocy inwestycyjnej na infrastrukturę badawczą kwalifikowalne są koszty inwestycji w infrastrukturę badawczą.

W części gospodarczej projektu w ramach pomocy szkoleniowej kwalifikowalne są koszty szkoleń pracowników Beneficjenta mających na celu wzmocnienie kompetencji kadry naukowej i badawczej w obszarze wykorzystania infrastruktury, komercjalizacji wyników prac B+R, transferu technologii i zarządzania innowacjami.

3.2 Limity wydatków kwalifikowalnych oraz limity dofinansowania

Poziom dofinansowania dla części niegospodarczej wynosi do 100%.

Intensywność pomocy publicznej dla części gospodarczej nie przekracza 50% kosztów kwalifikowalnych oraz:

- a) w przypadku pomocy inwestycyjnej na infrastrukturę badawczą - intensywność pomocy nie przekracza 50 % kosztów kwalifikowalnych
- b) w przypadku pomocy szkoleniowej Intensywność pomocy nie przekracza 50 % kosztów kwalifikowalnych.

Poziom dofinansowania pomocy de minimis wynosi 100%.

3.3 Kategorie wydatków kwalifikowalnych³

3.3.1 Koszty aparatury naukowo-badawczej (*środki trwałe/dostawy*)

W ramach tej kategorii kwalifikowalne są:

- wydatki na zakup aparatury naukowo-badawczej zaliczanej do środków trwałych, wydatki na modernizację posiadanej aparatury naukowo-badawczej, urządzeń i innych składników wyposażenia laboratoriów oraz wydatki związane z transportem, instalacją, testowaniem i uruchomieniem tych środków trwałych, wraz ze specjalistycznym instruktążem w ich obsłudze;
- wydatki z tytułu leasingu nowych środków trwałych (urządzeń i aparatów) pod warunkiem, że umowa leasingu prowadzi do przeniesienia własności tych środków na Wnioskodawcę lub konsorcjanta (leasing finansowy).

W przypadku leasingu finansowego koszt kwalifikowalny stanowi kwota przypadająca na część raty leasingowej wystawionej na rzecz beneficjenta związanej ze spłatą kapitału (raty kapitałowej, bez części odsetkowej i innych opłat) przedmiotu umowy leasingu.

W przypadku kosztów leasingu maksymalna kwota wydatków kwalifikowalnych nie może przekroczyć rynkowej wartości dobra będącego przedmiotem leasingu.

3.3.2 Koszty aparatury naukowo-badawczej – wytworzenie (*personel projektu, amortyzacja*)

Personel projektu

Za wydatki kwalifikowalne będą mogły być uznane wydatki poniesione na wynagrodzenia⁴ wraz ze składkami na ubezpieczenia społeczne i fundusze poza ubezpieczeniowe osób zaangażowanych w wytworzenie środków trwałych, ponoszone ze środków własnych wnioskodawcy, wypłacane na podstawie umowy o pracę, porozumienia, mianowania.

Wydatki są kwalifikowalne wyłącznie w zakresie i przez okres zaangażowania personelu projektu w wytworzenie środków trwałych w ramach projektu.

W przypadku wykonywania przez personel projektu jakichkolwiek zadań związanych z zarządzaniem, nadzorem lub koordynacją, koszt jego wynagrodzenia jest niekwalifikowalny w kategorii Personel projektu. Koszt wynagrodzenia takich osób (np. kierownika zarządzającego projektem), niezależnie od wymiaru zaangażowania w czynności zarządcze i łączenie ich z zadaniami związanymi z wytworzeniem środków trwałych, również na podstawie innej formy

³ W nawiasie tytułów podrozdziałów znajdziesz nazwy kategorii określone w Harmonogramie rzeczowo-finansowym i budżecie projektu we wzorze wniosku o dofinansowanie

⁴ Pojęcie wynagrodzenia jest równoznaczne z pojęciem uposażenia.

zaangażowania w ramach projektu, stanowi w całości wydatek kwalifikowalny w kategorii Koszty pośrednie (rozliczane stawką ryczałtową).

Wydatek kwalifikowalny stanowią następujące składniki płacowe i pozapłacowe wynagrodzenia pracowników:

- 1) wynagrodzenie zasadnicze;
- 2) premie lub nagrody (z wyjątkiem nagród jubileuszowych), jeśli: wynikają one z regulaminu wynagrodzeń, który ustala jednolite zasady dla wszystkich pracowników (także tych niezaangażowanych w realizację projektów współfinansowanych z FENG), lub regulaminu pracy, lub innych przepisów prawa pracy oraz obowiązują co najmniej 6 miesięcy przed dniem złożenia wniosku; ale jeśli organizacja beneficjenta powstała później, wystarczy spełnienie warunku zgodności z ww. regulaminami oraz przepisami prawa pracy;
- 3) dodatek do wynagrodzenia za wykonywanie zadań w projekcie;
- 4) dodatek za wieloletnią pracę i dodatek funkcyjny;
- 5) wynagrodzenie za okres urlopu wypoczynkowego – proporcjonalnie do procentowego zaangażowania danego pracownika w wytwarzanie środków trwałych w miesiącu, w którym korzystał on z urlopu, a jeżeli nie można tego określić – w miesiącu, który go poprzedza;
- 6) wynagrodzenie za czas niezdolności do pracy zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ubezpieczeń społecznych – proporcjonalnie do procentowego zaangażowania danego pracownika w realizację projektu w miesiącu, gdy był on niezdolny do pracy, a jeżeli nie można tego określić – w miesiącu, który go poprzedza;
- 7) dodatkowe wynagrodzenie roczne wynikające z przepisów prawa pracy wraz ze składkami na ubezpieczenia społeczne i fundusze poza ubezpieczeniowe – proporcjonalnie do okresu, w jakim pracownik realizował zadania w projekcie;
- 8) składka na:
 - a) ubezpieczenie emerytalne, w tym Pracowniczy Program Emerytalny, Pracownicze Plany Kapitałowe;
 - b) ubezpieczenie rentowe;
 - c) ubezpieczenie chorobowe;
 - d) ubezpieczenie zdrowotne;
 - e) ubezpieczenie wypadkowe;
 - f) składka na Fundusz Pracy;
 - g) składka na Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych;
 - h) zaliczka na podatek dochodowy;
 - i) odpisy na ZFŚŚ.

Zatrudnienie lub oddelegowanie osób zaangażowanych w wytworzenie środków trwałych musi być odpowiednio uwzględnione w umowie o pracę, porozumieniu lub zakresie czynności służbowych pracownika lub w opisie stanowiska pracy poprzez wskazanie w szczególności zadań wykonywanych w ramach projektu.

Jeżeli stosunek pracy pracownika beneficjenta jedynie w części obejmuje zadania związane z wytworzeniem środków trwałych w ramach projektu, koszt wynagrodzenia jest kwalifikowalny pod warunkiem, że:

- a) zadania związane z wytworzeniem środków trwałych zostaną wyraźnie wyodrębnione w umowie o pracę, porozumieniu lub zakresie czynności służbowych pracownika lub opisie stanowiska pracy,
- b) zakres zadań związanych z realizacją ww. zadań w ramach projektu stanowi podstawę do określenia proporcji faktycznego zaangażowania pracownika w realizację projektu w stosunku do czasu pracy wynikającego z umowy o pracę tego pracownika,
- c) koszt wynagrodzenia personelu projektu odpowiada proporcji, o której mowa w lit. b, chyba, że zakres odpowiedzialności, złożoność lub poziom wymaganych kompetencji na danym stanowisku uzasadnia różnicę w udziale wydatku do czasu pracy wynikającego ze stosunku pracy.

Ponadto, koszt wynagrodzenia jest kwalifikowalny pod warunkiem, że:

- a) obciążenie wynikające z zaangażowania zawodowego danej osoby nie wyklucza możliwości prawidłowej i efektywnej realizacji wszystkich zadań powierzonych danej osobie,
- b) łączne zaangażowanie zawodowe personelu projektu w realizację wszystkich projektów finansowanych z funduszy UE oraz działań finansowanych z innych źródeł, w tym środków własnych beneficjenta i innych podmiotów (niezależnie od formy zaangażowania) nie przekracza 276 godzin miesięcznie; do ww. limitu wlicza się okres urlopu wypoczynkowego oraz czas niezdolności do pracy wskutek choroby, natomiast nie wlicza się innych nieobecności pracownika (np. urlop bezpłatny, rodzicielski i macierzyński).

Przed zaangażowaniem osoby do projektu beneficjent musi zweryfikować spełnienie ww. warunku (weryfikacji można dokonać posiłkując się pisemnym oświadczeniem złożonym przez osobę mającą być zaangażowaną do projektu). Warunek ten powinien być spełniony w całym okresie kwalifikowania wynagrodzenia danej osoby w tym projekcie, przy czym w przypadku wystąpienia nieprawidłowości w zakresie spełnienia tego warunku za niekwalifikowalne należy uznać wynagrodzenie personelu projektu (w całości lub w części) w tym projekcie, w ramach którego zaangażowanie personelu projektu spowodowało naruszenie tego warunku.

W ramach projektu realizowanego w konsorcjum wzajemne zatrudnianie pracowników i zlecenie przez Członków konsorcjum realizacji zadań przez personel projektu jest niedopuszczalne.

Amortyzacja środków trwałych wykorzystywanych wyłącznie w trakcie realizacji projektu

W ramach tej kategorii kwalifikowalne są koszty amortyzacji ruchomych środków trwałych.

Koszty amortyzacji mogą być uznane za kwalifikowalne gdy spełnione są następujące warunki:

- a) kwota wydatków jest należycie uzasadniona dokumentami ją potwierdzającymi o wartości dowodowej równoważnej fakturom obejmującym koszty kwalifikowalne,
- b) koszty odnoszą się wyłącznie do okresu realizacji projektu wskazanego w umowie o dofinansowanie projektu,
- c) dotacje publiczne nie zostały wykorzystane do celów nabycia amortyzowanych aktywów.

3.3.3 Koszty wartości niematerialnych i prawnych (*wartości niematerialne i prawne*)

W ramach tej kategorii kwalifikowalne są wydatki na zakup wartości niematerialnych i prawnych, obejmujące m.in. wydatki na oprogramowanie, licencje na oprogramowanie, zakup baz danych.

Powyższe wydatki zostaną uznane za kwalifikowalne pod warunkiem:

- a) będą wykorzystywane w bezpośrednim związku z utworzeniem lub unowocześnieniem infrastruktury badawczej,
- b) będą podlegać amortyzacji zgodnie z przepisami o rachunkowości,
- c) zostaną nabyte na warunkach rynkowych od osób trzecich, niepowiązanych z beneficjentem,
- d) będą stanowić aktywa beneficjenta i pozostaną bezpośrednio związane z utworzoną lub unowocześnioną infrastrukturą badawczą przez okres co najmniej okres trwałości projektu.

3.3.4 Koszty wartości niematerialnych i prawnych - wytworzenie (*personel projektu, amortyzacja*)

Personel projektu

Za wydatki kwalifikowalne będą mogły być uznane wydatki poniesione na wynagrodzenia⁵ wraz ze składkami na ubezpieczenia społeczne i fundusze poza ubezpieczeniowe osób zaangażowanych w wytworzenie wartości niematerialnych i prawnych (WNiP), ponoszone ze środków własnych wnioskodawcy, wypłacane na podstawie umowy o pracę, porozumienia, mianowania.

Koszty wytworzenia wartości niematerialnych i prawnych mogą zostać uznane za kwalifikowalne, pod warunkiem faktycznego wytworzenia WNiP w ramach projektu (w myśl przepisów Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości). Ponadto finansowaniu podlegać będą koszty bieżące wytworzenia wartości niematerialnych i prawnych, wynikające bezpośrednio z dokumentów księgowych.

Wydatki są kwalifikowalne wyłącznie w zakresie i przez okres zaangażowania personelu projektu w wytworzenie wartości niematerialnych i prawnych, w ramach projektu.

W przypadku wykonywania przez personel projektu jakichkolwiek zadań związanych z zarządzaniem, nadzorem lub koordynacją, koszt jego wynagrodzenia jest niekwalifikowalny w kategorii Personel projektu. Koszt wynagrodzenia takich osób (np. kierownika zarządzającego projektem), niezależnie od wymiaru zaangażowania w czynności zarządcze i łączenie ich z zadaniami związanymi z wytworzeniem wartości niematerialnych i prawnych, również na podstawie innej formy zaangażowania w ramach projektu, stanowi w całości wydatek kwalifikowalny w kategorii Koszty pośrednie (rozliczane stawką ryczałtową).

⁵ Pojęcie wynagrodzenia jest równoznaczne z pojęciem uposażenia.

Wydatek kwalifikowalny stanowią następujące składniki płacowe i pozapłacowe wynagrodzenia pracowników:

- 1) wynagrodzenie zasadnicze;
- 2) premie lub nagrody (z wyjątkiem nagród jubileuszowych), jeśli: wynikają one z regulaminu wynagrodzeń, który ustala jednolite zasady dla wszystkich pracowników (także tych niezaangażowanych w realizację projektów współfinansowanych z FENG), lub regulaminu pracy, lub innych przepisów prawa pracy oraz obowiązują co najmniej 6 miesięcy przed dniem złożenia wniosku; ale jeśli organizacja beneficjenta powstała później, wystarczy spełnienie warunku zgodności z ww. regulaminami oraz przepisami prawa pracy;
- 3) dodatek do wynagrodzenia za wykonywanie zadań w projekcie;
- 4) dodatek za wieloletnią pracę i dodatek funkcyjny;
- 5) wynagrodzenie za okres urlopu wypoczynkowego – proporcjonalnie do procentowego zaangażowania danego pracownika w wytworzenie wartości niematerialnych i prawnych w miesiącu, w którym korzystał on z urlopu, a jeżeli nie można tego określić – w miesiącu, który go poprzedza;
- 6) wynagrodzenie za czas niezdolności do pracy zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ubezpieczeń społecznych – proporcjonalnie do procentowego zaangażowania danego pracownika w realizację projektu w miesiącu, gdy był on niezdolny do pracy, a jeżeli nie można tego określić – w miesiącu, który go poprzedza;
- 7) dodatkowe wynagrodzenie roczne wynikające z przepisów prawa pracy wraz ze składkami na ubezpieczenia społeczne i fundusze pozaubezpieczeniowe – proporcjonalnie do okresu, w jakim pracownik realizował zadania w projekcie;
- 8) składka na:
 - a) ubezpieczenie emerytalne, w tym Pracowniczy Program Emerytalny, Pracownicze Plany Kapitałowe;
 - b) ubezpieczenie rentowe;
 - c) ubezpieczenie chorobowe;
 - d) ubezpieczenie zdrowotne;
 - e) ubezpieczenie wypadkowe;
 - f) składka na Fundusz Pracy;
 - g) składka na Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych;
 - h) zaliczka na podatek dochodowy;
 - i) odpisy na ZFŚŚ.

Zatrudnienie lub oddelegowanie osób zaangażowanych w wytworzenie wartości niematerialnych i prawnych, musi być odpowiednio uwzględnione w umowie o pracę, porozumieniu lub zakresie czynności służbowych pracownika lub w opisie stanowiska pracy poprzez wskazanie w szczególności zadań wykonywanych w ramach projektu.

Jeżeli stosunek pracy pracownika beneficjenta jedynie w części obejmuje zadania związane z wytworzeniem wartości niematerialnych i prawnych w ramach projektu, koszt wynagrodzenia jest kwalifikowalny pod warunkiem, że:

- a) zadania związane z wytworzeniem wartości niematerialnych i prawnych zostaną wyraźnie wyodrębnione w umowie o pracę, porozumieniu lub zakresie czynności służbowych pracownika lub opisie stanowiska pracy,

- b) zakres zadań związanych z realizacją ww. zadań w ramach projektu stanowi podstawę do określenia proporcji faktycznego zaangażowania pracownika w realizację projektu w stosunku do czasu pracy wynikającego z umowy o pracę tego pracownika,
- c) koszt wynagrodzenia personelu projektu odpowiada proporcji, o której mowa w lit. b, chyba, że zakres odpowiedzialności, złożoność lub poziom wymaganych kompetencji na danym stanowisku uzasadnia różnicę w udziale wydatku do czasu pracy wynikającego ze stosunku pracy.

Ponadto, koszt wynagrodzenia jest kwalifikowalny pod warunkiem, że:

- a) obciążenie wynikające z zaangażowania zawodowego danej osoby nie wyklucza możliwości prawidłowej i efektywnej realizacji wszystkich zadań powierzonych danej osobie,
- b) łączne zaangażowanie zawodowe personelu projektu w realizację wszystkich projektów finansowanych z funduszy UE oraz działań finansowanych z innych źródeł, w tym środków własnych beneficjenta i innych podmiotów (niezależnie od formy zaangażowania) nie przekracza 276 godzin miesięcznie; do ww. limitu wlicza się okres urlopu wypoczynkowego oraz czas niezdolności do pracy wskutek choroby, natomiast nie wlicza się innych nieobecności pracownika (np. urlop bezpłatny, rodzicielski i macierzyński).

Przed zaangażowaniem osoby do projektu beneficjent musi zweryfikować spełnienie ww. warunku (weryfikacji można dokonać posiłkując się pisemnym oświadczeniem złożonym przez osobę mającą być zaangażowaną do projektu). Warunek ten powinien być spełniony w całym okresie kwalifikowania wynagrodzenia danej osoby w tym projekcie, przy czym w przypadku wystąpienia nieprawidłowości w zakresie spełnienia tego warunku za niekwalifikowalne należy uznać wynagrodzenie personelu projektu (w całości lub w części) w tym projekcie, w ramach którego zaangażowanie personelu projektu spowodowało naruszenie tego warunku.

W ramach projektu realizowanego w konsorcjum wzajemne zatrudnianie pracowników i zlecenie przez Członków konsorcjum realizacji zadań przez personel projektu jest niedopuszczalne.

Amortyzacja wartości niematerialnych i prawnych wykorzystywanych wyłącznie w trakcie realizacji projektu

W ramach tej kategorii kwalifikowalne są koszty amortyzacji wartości niematerialnych i prawnych:

Koszty amortyzacji mogą być uznane za kwalifikowalne gdy spełnione są następujące warunki:

- a) kwota wydatków jest należycie uzasadniona dokumentami potwierdzającymi o wartości dowodowej równoważnej fakturom obejmującym koszty kwalifikowalne,
- b) koszty odnoszą się wyłącznie do okresu w którym wartość niematerialna i prawna jest używana w projekcie,
- c) dotacje publiczne nie zostały wykorzystane do celów nabycia amortyzowanych aktywów.

3.3.5 Koszty nieruchomości, robót budowlanych (*nieruchomości, roboty budowlane, nadzór/zarządzanie inwestycją*)

W ramach tej kategorii kwalifikowalne są wydatki dotyczące zakupu nieruchomości oraz wydatki bezpośrednio związane z nakładami dotyczącymi robót budowlanych:

- wydatki na zakup nieruchomości zabudowanej, niezabudowanej,
- wydatki na zakup robót i materiałów budowlanych,
- wydatki na zakup projektu budowlanego, projektu wykonawczego,
- wydatki na nadzór nad robotami budowlanymi,
- wydatki na inwestora zastępczego.

Łączna kwota wydatków kwalifikowalnych związanych bezpośrednio z nabyciem nieruchomości zabudowanej i niezabudowanej nie może przekroczyć 10%⁶ całkowitych bezpośrednich kosztów kwalifikowalnych⁷ projektu.

Dla obliczenia kosztu kwalifikowalnego w przypadku nieruchomości stosuje się następującą metodę:

- zsumowanie wszystkich kwalifikowalnych kosztów bezpośrednich projektu (tj. poza kosztami pośrednimi rozliczanymi stawką ryczałtową) oprócz kosztów zakupu nieruchomości – we wzorze wielkość „a”
- koszt kwalifikowalny ogółem – we wzorze wielkość „x”
- 90% kosztu kwalifikowalnego kosztów bezpośrednich ogółem stanowi koszt kwalifikowalny kosztów bezpośrednich bez nieruchomości, stąd:
$$a = 0,9 x$$
$$x = a/0,9$$
- maksymalnie 10% tak otrzymanego kosztu kwalifikowalnego ogółem może stanowić koszt zakupu nieruchomości.

3.3.6 Usługi zewnętrzne

W ramach tej kategorii kwalifikowalne są następujące rodzaje kosztów:

- wydatki na uzyskanie certyfikatu istotnego z punktu widzenia podniesienia konkurencyjności laboratorium badawczego;
- koszty promocji projektu⁸ (publikacje, koszt strony internetowej itp. – bez kosztów delegacji, które należy rozliczać w ramach kosztów pośrednich rozliczanych stawką ryczałtową).

⁶ 15% w przypadku terenów poprzemysłowych oraz terenów opuszczonych, na których znajdują się budynki.

Tereny opuszczone i poprzemysłowe – należy przez to rozumieć nieużytkowane lub nie w pełni wykorzystane tereny, które pierwotnie przeznaczone były pod działalność gospodarczą, która obecnie została zakończona, w tym również otoczenie zakładów przemysłowych, w szczególności zdegradowane obszary, które ze względu na obecność substancji niebezpiecznych nie nadają się do ponownego zagospodarowania.

⁷ Całkowitą wartość kosztów kwalifikowalnych projektu oblicza się przed wyliczeniem intensywności wsparcia wynikającej z przepisów dot. pomocy publicznej.

⁸ Zgodnie z wymogami Strategii Komunikacji FENG 2021-2027

3.3.7 Koszty szkoleniowe uproszczone (*koszty wsparcia uczestników projektu*)

W ramach tej kategorii kwalifikowalne są **koszty bezpośrednio związane z usługami szkoleniowymi świadczonymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej rozliczane na podstawie stawki jednostkowej, tj.:**

- 1) wynagrodzenia wykładowców (za czas przeprowadzenia szkolenia oraz ewentualnych konsultacji po szkoleniu, o ile są one wliczone w czas przeprowadzenia szkolenia), koszty operacyjne wykładowców takie jak koszty podróży, koszty zakwaterowania, koszty amortyzacji narzędzi i wyposażenia w zakresie, w jakim są wykorzystywane podczas szkolenia;
- 2) koszty wynajmu sal szkoleniowych z adekwatnymi narzędziami i wyposażeniem w jakim są wykorzystywane podczas szkolenia;
- 3) koszty materiałów szkoleniowych, w tym koszty tłumaczeń związanych ze szkoleniem;
- 4) koszty administracyjne związane z organizacją i obsługą szkolenia, w tym przerwy kawowe i lunche / posiłki serwowane w czasie szkolenia.

Rodzaj szkolenia	Stawka za godzinę zegarową (netto) na osobę
Szkolenie otwarte stacjonarne	113,00 zł
Szkolenie otwarte zdalne	91,00 zł
Szkolenie zamknięte stacjonarne	197,00 zł
Szkolenie zamknięte zdalne	159,00 zł

Koszty wsparcia uczestników projektu (Koszty szkoleniowe uproszczone) obliczone w oparciu o stawkę jednostkową będą uznane za kwalifikowalne pod warunkiem, że osoba, która jest zgłaszana na szkolenie, na dzień rozpoczęcia szkolenia ma m.in. zawartą umowę o pracę, powołanie, wybór, mianowanie lub spółdzielczą umowę o pracę lub umowę cywilnoprawną lub być zatrudniona na innej podstawie.

Wydatki związane ze szkoleniami prowadzonymi w celu przestrzegania obowiązkowych przepisów krajowych w zakresie szkoleń (w rozumieniu art. 31 ust. 2 rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014), w szczególności obowiązkowych szkoleń z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy są wydatkami niekwalifikowanymi w projekcie.

3.3.8 Koszty szkoleniowe rzeczywiste (*koszty wsparcia uczestników projektu*)

W ramach kategorii kwalifikowalne są **koszty bezpośrednio związane z usługami szkoleniowymi świadczonymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej rozliczane na podstawie kosztów rzeczywistych, tj.:**

- 1) koszty uczestników szkolenia bezpośrednio związane ze szkoleniem, tj. koszty podróży i zakwaterowania,

2) koszty usług doradczych związanych ze szkoleniem.

3.3.9 Koszty szkoleniowe zagraniczne (*koszty wsparcia uczestników projektu*)

W ramach tej kategorii kwalifikowalne są **koszty szkoleń realizowanych poza Rzeczpospolitą Polską** rozliczane na podstawie kosztów rzeczywistych, zgodnie z kategoriami kosztów wymienionymi w kategorii 3.3.7 oraz 3.3.8.

3.3.10 Koszty pośrednie (rozliczane stawką ryczałtową) (koszty pośrednie).

Do kosztów pośrednich rozliczanych stawką ryczałtową, zaliczają się koszty związane z realizacją projektu w zakresie infrastruktury badawczej, które nie kwalifikują się do wsparcia w ramach pozostałych kategorii wydatków.

W ramach tej kategorii kwalifikowalne są w szczególności:

- a) koszty koordynatora lub kierownika projektu oraz innego personelu zaangażowanego w zarządzanie, rozliczanie, monitorowanie projektu lub prowadzenie innych działań administracyjnych,
- b) koszty personelu obsługowego na potrzeby funkcjonowania jednostki (obsługa kadrowa, finansowa, administracyjna, sekretariat, kancelaria, obsługa prawna, w tym dotycząca zamówień) na potrzeby funkcjonowania jednostki,
- c) koszty zarządu,
- d) koszty obsługi księgowej (wynagrodzenia osób księgujących wydatki w projekcie, koszty związane ze zleceniem prowadzenia obsługi księgowej projektu biura rachunkowego),
- e) koszty utrzymania powierzchni biurowych (czynsz, najem, opłaty administracyjne) związanych z obsługą projektu,
- f) wydatki związane z otwarciem lub prowadzeniem wyodrębnionego na rzecz projektu subkonta na rachunku płatniczym lub odrębnego rachunku płatniczego,
- g) odpisy amortyzacyjne, koszty najmu lub zakupu aktywów (środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych) używanych na potrzeby osób, o których mowa w lit. a-d,
- h) opłaty za energię elektryczną, ciepłą, gazową i wodę, opłaty przesyłowe, opłaty za odprowadzanie ścieków w zakresie związanym z obsługą administracyjną projektu,
- i) koszty usług pocztowych, telefonicznych, internetowych związanych z obsługą projektu,
- j) koszty usług powielania dokumentów związanych z obsługą projektu,
- k) koszty materiałów biurowych i artykułów piśmienniczych związanych z obsługą projektu,
- l) koszty ochrony,
- m) koszty sprzętania pomieszczeń związanych z obsługą projektu,
- n) opłaty pobierane od dokonywanych transakcji płatniczych (krajowych lub zagranicznych).

Koszty pośrednie (O) ponoszone w związku z realizacją projektu objętego wsparciem są rozliczane stawką ryczałtową, jako procent od kosztów bezpośrednich zgodnie ze wzorem:

O = (koszty aparatury naukowo-badawczej (koszty określone w podrozdziałach 3.3.1 oraz 3.3.2) + koszty wartości niematerialnych i prawnych (koszty określone w podrozdziałach 3.3.3 oraz 3.3.4) + koszty nieruchomości, robót budowlanych (koszty określone w podrozdziałach 3.3.5) + usługi zewnętrzne (koszty określone w podrozdziale 3.3.6) x max 7%.

Sposób rozliczania wydatków należy określić i opisać w studium wykonalności poprzez określenie w jaki sposób wnioskodawca i konsorcjanci będzie/będą rozliczał/rozliczali koszty pośrednie w części gospodarczej oraz niegospodarczej projektu. Należy wskazać informacje dla każdego członka konsorcjum. W opisie należy wskazać wartość procentową stawki ryczałtowej dla części gospodarczej i niegospodarczej projektu i w odniesieniu do każdego z członków konsorcjum. Koszty pośrednie dotyczą zarówno części gospodarczej, jak i niegospodarczej projektu.

W części gospodarczej projektu koszty pośrednie należy wykazać w kosztach kwalifikowalnych projektu jedynie w przypadku dostępnego limitu pomocy de minimis, ale w kwocie nieprzekraczającej 7% kosztów bezpośrednich tej części kosztów kwalifikowalnych projektu.

W części niegospodarczej koszty pośrednie nie mogą przekroczyć 7% kosztów bezpośrednich tej części kosztów kwalifikowalnych projektu.

Koszty rozliczone stawką ryczałtową są traktowane jako wydatki poniesione. W ramach projektu nie ma obowiązku zbierania ani opisywania dokumentów księgowych w celu potwierdzenia poniesienia wydatków, które zostały rozliczone jako koszty pośrednie.

UWAGA: Koszty rozliczane stawką ryczałtową w ramach kosztów pośrednich nie mogą zostać wykazane w ramach kosztów bezpośrednich projektu ((koszty aparatury naukowo-badawczej (koszty określone w podrozdziałach 3.3.1 oraz 3.3.2) + koszty wartości niematerialnych i prawnych (koszty określone w podrozdziałach 3.3.3 oraz 3.3.4) + koszty nieruchomości, robót budowlanych (koszty określone w podrozdziałach 3.3.5) + usługi zewnętrzne (koszty określone w podrozdziale 3.3.6)+ koszty szkoleniowe (koszty określone w podrozdziałach 3.3.7, 3.3.8 i 3.3.9.) .

3.4 Wymagania dotyczące przeprowadzenia wyceny wkładu niepieniężnego (rzeczowego)

Wyceny dokonuje uprawniony rzeczoznawca.

1. Rzeczoznawca powinien być niezależny od podmiotu dla którego wykonuje wycenę.
2. Opinia przygotowana przez rzeczoznawcę powinna zawierać⁹ :
 - 1) datę sporządzenia;
 - 2) nazwę i adres podmiotu dla którego jest wykonywana;
 - 3) nazwę przedsięwzięcia;
 - 4) oświadczenie rzeczoznawcy o niezależności od podmiotu dla którego wykonuje wycenę;
 - 5) imię, nazwisko i określenie uprawnień rzeczoznawcy;
 - 6) cel wyceny;
 - 7) przedmiot i zakres wyceny;
 - 8) podstawy formalne, materialno-prawne wyceny oraz źródła danych merytorycznych;
 - 9) określenie dat istotnych dla czynności rzeczoznawcy majątkowego, w tym m.in.:
 - datę sporządzenia wyceny;

⁹ W przypadku nieruchomości jej wartość rynkowa jest potwierdzana operatem szacunkowym sporządzonym przez uprawnionego rzeczoznawcę zgodnie z przepisami ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2023 r. poz. 344,)

- datę określenia wartości rynkowej wnoszonego wkładu.
- 10) metodologię wyceny;
 - 11) analizę i charakterystykę dokumentów na podstawie których dokonano wyceny;
 - 12) wycenę wkładu rzeczowego;
 - 13) wyniki końcowe wyceny;
 - 14) załączniki (w tym dokumenty na podstawie których dokonano wyceny).
 - 15) podpis i pieczęć rzeczoznawcy.

Jeżeli Opinia została sporządzona przez kilku rzeczoznawców to podpisują ją wszyscy rzeczoznawcy wraz pieczęciami.